

enim modo multo convenientius bonum commune secundum peculiare fines suos et in singulis locis procuratur.

2. Etiam in quibusdam bonis publicam auctoritatem jus nativum singulorum restringere posse, non est, quod speciatim demonstrarem. Hoc enim in thesi negari a nemine potest, quum possibile sit, ut communis boni necessitas seu convenientia id postulet. Verum quando in ipsa re haec necessitas et proin auctoritatis publicae potestas adsit, una generali regula definiri nequit, sed prudenti considerationi singularum circumstantiarum relinquitur.

Id observa, et ecclesiasticam et politicam auctoritatem aliquos revera jurium quorundam reddidisse inhabiles, auctoritatem politicam in poenam criminis, ecclesiasticam christianae perfectionis promovendae causa: quo modo religiosos singulos reddit generatim dominii incapaces.

§ 3.

De objecto juris in genere.

⁷⁵⁷ I. Homo habet dominium utile circa bona sibi interna, non vero dominium directum.

II. Homo habet vel habere potest dominium plenum in bona externa fortunae, seu jus proprietatis tamquam jus nativum homini vindicandum est.

III. Homo habet jus plenum seu dominium in famam suam.

IV. Homo in alios homines plenum dominium habere nequit; jus autem in alterius labores et operationes alterum habere, per se quidem non repugnat, at etiam ejusmodi jus plenum et illimitatum saltem minus decet dignitatem humanam. Quare servitus 1) sensu ethnico prorsus repugnat recto ordini; 2) servitus etiam sensu moderatiore gravissimam injuriam continet, si injustâ viâ inducitur; aut 3) si ultra justos limites exercetur; tandem 4) etsi intra justitiae limites omnino coercetur, legi christianae minus conformis est.

⁷⁵⁸ **Fusior explicatio.** Observa ad I. 1. Hominem circa omnia illa bona, quae intrinsecus hominem constituunt vel perficiunt, habere jus quoddam, ex eo patet, quia ejusmodi bona, i. e. *facultates et vires tum internas, tum externas* habet, ut iis utatur, easque exerceat, quo tendat vel melius tendat ad finem suum: quum ergo habeat obligationem, etiam facultatem iis utendi easque quodammodo administrandi habere debet. Dein habet hanc facultatem inviolabilem; quum enim intrinsecus liber sit, atque in tendentia saltem ad ultimum finem nemini subjectus, sed plene sui juris, alienae coactioni subjacere non potest.

2. Attamen in interna bona, quae hominem perficiunt, ut essentialiter homo sit, aut ut perfectius haec persona sit, *dominium* veri nominis, seu jus in eorum substantiam non habet.

Nam 1) nemo sui ipsius dominus seu Superior esse potest; ergo in illa dominium non potest habere, quibus ipse constituitur, i. e. in facultates animae, rationem, voluntatem, memoriam, in vitam, in corporis membra.

2) Dominum alicujus rei esse, dicit, illam rem ad dominum tamquam ad suum finem (saltem proximum) referri: verum repugnat ea, quibus homo ut homo constituitur, ad eundem tamquam ad finem referri; ad solum enim Deum ut finem ipse refertur, solus Deus plenum et verum dominium in hominem habet. Cf. supra, quae dicta sunt de malitia autochiriae n. 575 etc.

3. Si quando igitur de membro aliquo homo disponere posse videatur, id eatenus tantum potest, quatenus totius humani compositi curam agat, et partem potius quam totum pessumdari sinat.

4. In actiones autem seu operationes suas homo dominium exercet: eo ipso enim, quod uti possit facultatibus *ut suis*, habet dominium in fructus earum, i. e. in operationes suas; nec quidquam est, quod tam intime homini connectitur, quodque tam plene suum ipse vocat, ut proprias operationes.

Ad II. Jus proprietatis nativum existere, in ethica probari solet. ⁷⁵⁹ Brevis ratio hujus juris ea dari potest, quia si solus usus rerum, non autem stabile jus disponendi homini naturaliter competeret, perpetuis timoribus esset expositus, stimulis laborandi careret, ad omnis generis artes, quae pro humana societate ornatissimae, utilissimae atque necessariae sunt, non excitaretur; paucis: omnis humana activitas et energia langueret et plane jaceret, imo dissidiis et rixis omnia replerentur, perfectior culturae status impossibilis evaderet.

Ad III. 1. Homo, ut ad I. 4. dictum est, habet dominium in actiones suas; magis igitur etiam in effectus suarum actionum: at fama tamquam effectus ex actionibus hominis resultat.

2. Jus utendi idque exclusivum et inviolabile circa famam homini competere, nemo est, qui negare possit: idque ostendit omnium persuasio, qui putant, sibi summam fieri injuriam famae laesione. Neque subest ratio, cur in jure *utendi* sistamus, ut debuit fieri in considerando jure hominis, quod in facultates et membra sua habeat. Nam ratio, cur circa haec dominium existere negatum est, ea tandem est, quia non est distinctio sufficiens inter ipsum hominem et ejus facultates. At id dici nequit de fama; haec enim extrinsecus homini accidit, acquiri, augeri, amitti plane potest, hominis personâ manente integrâ. — Quare etiam ex justa causa homo famae laesionem condonare, seipsum diffamare sine novo peccato vel defectu morali, imo aliquando laudabiliter potest; non potest *licite*, si ipsius aut aliorum interest famam servari; imo si cum propria diffamatione aliorum damnum conjungitur, *contra justitiam erga alios* esse potest, propriam famam prodigere.

Ad IV. 1. Nullus homo quoad suam personalitatem ad alterum ⁷⁶⁰ ut finem dirigitur, sed ad solum Deum; ergo repugnat, hominem in hominem habere verum dominium.

2. At opera et labores unius possunt alteri deberi. Id pro certo tempore videmus quotidie per contractus fieri. Sed substantiale discrimen non est, utrum solum pro certo tempore, an pro toto vitae spatio labores unius alteri addicantur. Neque solum per contractus libere initos hoc jus creari potest, sed etiam alii sunt tituli, ut justa

poena alicui inflicta: cui aequiparabatur antiquum jus belli. Quando enim victori in bello justo facultas competebat in certis casibus hostem captum occidendi, etiam potestatem per se habuit eum servum faciendi.

3. Sed praeter facultatem plene sibi vindicandi omnes labores atque opera alterius, homo jus in hominem habere nequit. Quare etiamtum, quando alter quoad labores ita ipsi plane devinctus est, cavere prorsus debet, ne eum laedat in iis rebus, in quibus quilibet homo sui juris manere debet, videlicet: ne ejus conscientiae vim inferat vel verum religionis exercitium ei interdicit; ne, si qui legitimo matrimonio juncti sint, citra gravissimam causam separet, neve reditum et mutuam cohabitationem impossibilem reddat; neve ipsos servos a matrimonio contrahendo impediatur. Haec quae matrimonium spectant, dicta sunt potissimum, si servitus contractu aut nativitate fundatur: nam si vere in justam poenam personalis criminis inflicta esset, per se nihil absolute obstaret, quin severius ageretur. Nihilominus etiamtunc Ecclesia potestatem haberet id inter christianos prohibendi atque servis jus contra dominos conferendi, quum causa matrimonialis et matrimonii libertas ad ecclesiasticum forum spectet. Imo, si modo indemnitate justae ratio habeatur, et Ecclesia inter christianos et lex civilis in suo territorio potestatem habet per se, servitutem abolendi. Etiam per se quilibet servus, utpote non omnis juris expertus, servat jus ad vitam, jus ad famam, jus ad bona spiritualia. Hinc si dominus eum crudeliter tractare, ad illicita cogere conetur, servus, qui aliter satis se defendere posse sibi non videtur, fugere prorsus potest (imo aliquando, si potest, debet) sumpta simul compensatione damni sibi illati ex bonis domini, si is injustitia sua causam fugae dedit.

4. Servos igitur legitime in servitute existentes vendere, nihil aliud esse potest, nisi jus ad eorum labores et opera in alterum transferre: quod, nisi servitus fuerit restricta exclusive ad priorem dominum, per se fieri licet; verum maxime hac in re observandum est, quod dixi modo de matrimonio servorum.

5. Homines autem liberos vi aut deceptione libertate privare, eosque in servitutem redigere et pro servis vendere, gravissimum flagitium est. Cf. quam plurimas constitutiones SS. Pont. Pauli III., Urb. VIII., Ben. XIV., Greg. XVI. „In supremo apostolatus“ 3. Dec. 1839.

6. Ecclesia non solum contra hoc injustum servorum commercium semper restitit; sed a suis primordiis, quum plane auferre servitutem non posset, non solum restrinxit, non doctrinâ suâ solum servorum conditionem lenivit, sed etiam eorum manumissionem tamquam opus bonum et meritorium maxime commendavit.

Cf. etiam hac de re Scavini vol. II. n. 601, Lugo *de just. et jur.* d. 3 sect. 2, Möhler *vermischte Schriften (de christianismo et abolitione servitutis)*, Ratzinger — quamquam non omnia probanda sunt — *de oeconomiae socialis fundamentis secundum leges mor.* seu: *Die Volkswirtschaft etc.* c. III. p. 135 sqq.

§ 4.

De obligatione justitiae ejusque laesione, seu de injustitia et eam reparandi necessitate in genere.

761 I. Laesio justitiae commutativae ex genere suo gravis est, ita tamen, ut parvitatem materiae admittat.

II. Determinatio gravis materiae fieri debet 1) ex damno illo privato, quod alteri inferitur eumque prudenter reddit graviter invitum, 2) ex damno et periculo, quod bono publico publicaeque securitati inferretur, si impune id agere liceret.

III. Justitia commutativa eaque sola ad restitutionem illati damni obligat.

IV. Haec obligatio *per se* restringitur ad eundem rerum ordinem, in quo laesio facta est, sive laesio principalis, sive laesio accessoria, i. e. ex principali oriunda; extrinsecus tamen obligatio imponi potest ad restitutionem faciendam in rebus alterius ordinis.

V. Ut obligatio reparandi damni adsit *per se*, actio, qua alter in rebus suis laesus est, debuit esse injusta formaliter, realiter et efficienter.

Explicatio singulorum. Observa ad I. 1. Finis justitiae gravis⁷⁶² est, scilicet ut cujuslibet libertas atque independentia et humana activitas conservetur, ut pax et concordia imperturbata maneat. Quare, qui justitiam laedit, huic fini gravissimo resistit: quod si notabiliter facit, graviter ordini recto repugnat, et proin grave peccatum committit.

2. Id etiam in ipso infimo genere bonorum, quae ad jus et justitiam spectant, facile elucet, in bonis dico fortunae. Nimirum justitiam in iis servari tam necessarium est, quam necessaria est proprietatis et divisio bonorum; siquidem ex facultate laedendi in hac re justitiam proprietatis jus illusorium redditur. Verum proprietatis necessitas gravissima est pro hominibus, ut supra innuimus; ergo etiam necessitas seu obligatio justitiam circa bona fortunae servandi.

3. In reliquis bonorum generibus juris laesionem ex se graviter repugnare ordini recto seu grave peccatum esse, ex natura illorum bonorum, ut vitae, integritatis personae etc., per se patet.

Cf. S. Paul. I Cor. 6, 9 et 10: „Nolite errare: Neque fornicarii . . . neque fures . . . neque rapaces regnum Dei possidebunt.“

4. Attamen tam levis potest in aliqua re esse laesio, ut merito gravis contra ordinem repugnantia negari debeat: quare tum veniale peccatum committitur.

Ad II. 1. Jus singulorum servari illaesium, postulatur ex duplici causa tum propter singulos homines, tum propter humanae societatis tranquillitatem. Si quis igitur in jure suo laesus sive propter suum notabile incommodum sive propter laesam communem securitatem merito *graviter* invitus censetur: habes laesionem mortaliter peccaminosam. Ceterum quae laesio talis sit practice, tractabitur postea, maxime si de furto agemus.

2. Interdum accidere potest, ut aliquis ex re minima laesa graviter offendatur, non quod incommodum grave vere patiat, sed quia immodice ad rem illam afficitur, aut quia immodice ad iram atque indignationem proclivis est. Quod *justitiae* laesionem non reddit gravem, at contra *cari-tatem* potest esse grave seu mortale peccatum. Justitia enim respicit sequelas, quae ex natura rei et ex rationabili affectu domini ad rem suam oriuntur.

763 Ad III. 1. *Justitiae commutativae* est, illaesum servare jus strictum alterius. Atqui laesio, si facta est, *perdurat*, donec fiat restitutio. Ergo *justitia commutativa* impellit et obligat ad illam restitutionem faciendam, idque quam primum.

2. Obligatio faciendae restitutionis propterea incumbit, quia sicut illicitum est injuriam primo inferre, ita etiam eandem *continuare*: quod multi scriptores sic exprimunt, ut dicant, obligationem reparandae injuriae esse principaliter *negativam* (sc. non continuandi injustitiam), secundarie positivam, quatenus ad positivam actionem restitutionis obliget; eamque proin obligare *semper et pro semper*. — Nihilominus quum sint causae, quae a restitutione excusent plene, magis etiam sunt causae, quae dilationem aliqualem licitam reddant; quare brevis dilatio, saltem ex causa facta, novam injustitiam gravem non continet. — Causa autem etiam diutius differendae restitutionis est, si ex restitutione damnum amplius quam duplo majus restituenti oriretur. S. Alph. n. 598, Gury I. n. 710.

3. Num autem ex restitutione culpabiliter dilata, seu potius diu non volita, peccatum *numero* crescat in confessione distincte declarando, non conveniunt theologi. Probabiliter committitur *unum* peccatum diu productum seu cum circumstantia *aggravante*, si quis diu permanet in voluntate non restituendi; si quis autem post injustitiam commissam voluntatem reparandi conceperat, eamque iterum iterumque mutavit, *tot numero* peccata commisit, *quoties post verum propositum restituendi hanc voluntatem denuo retractavit*. Cf. S. Alph. l. 5. (al. 2) n. 40.

764 Aliae species justitiae, *legalis*, *distributiva*, *vindicativa*, sub gravi quidem obligare possunt, sed *ex se solis* non obligant ad restitutionem.

Nimirum gravis obligatio *adesse* potest, sed secundum aliam mensuram. *Legalis* justitia sub gravi obligat, si lex, prout communiter eam interpretantur, graviter praecipit. *Justitia distributiva* materiam longe graviolem requirit, ut gravis sit *deordinatio*. Idem dic, si *sola* vindicativa justitia laeditur: quod obtinet, si in *justa* poena imponenda deficitur; nam si exceditur in *justa* poena, etiam *commutativa* justitia erga reum violatur, ut supra dictum est § 1. Simile quid occurrere posse in laesione justitiae distributivae, vide ib.

Illas autem alias justitias *ex se solis*, videlicet, si *commutativa* justitia laesa non est, non inducere *restitutionis* obligationem, ex eo dici debet, quia nullius jus strictum *laesum* est. Poterant quidem nonnulli cujusdam boni assecutionem fortasse *sperare*: at ex stricto jure non poterant.

765 Ad IV. 1. *Justitia commutativa* in restitutione postulat aequalitatem rei ad rem¹: quare si nullum aequivalens, ne ex parte quidem, dari potest, obligatio *restitutionis*, utpote impossibilis, per se non adest. Bona autem diversi ordinis *inter* se comparari et mensurari nequeunt;

¹ Quod sane sic intellige, ut res laesa et res restituenda inter se mensurari et sic ad aequalitatem *pretii* seu *valoris* reduci possint, non quasi necessaria sit aequalitas speciei infimae. Hinc qui *laesit* bona fortunae, bona fortunae restituere debet; verum sufficit, ut faciat *restitutionem* in pecunia, quae est omnium honorum fortunae mensura et repraesentatrix.

ita ut damnum in membris vel in fama illatum per se pecuniâ aestimari nequeat. At attendas velim, aliud prorsus dicendum esse, si ex damno membris, vitae famaeve illato etiam damnum in ipsis bonis fortunae consequitur. S. Alph. n. 626, Scav. t. II. n. 820, Lacroix l. 3 p. 1 n. 962 etc.

2. Verum pro ipso illo damno superioris ordinis iudex reum condemnare potest ad compensationem certae pecuniae faciendam: qua sententia secuta, reus prorsus obligatur.

3. Imo non desunt scriptores, qui homini ita laeso concedant, ut compensationem pecuniariam sibi exigat, imo occulte sibi procuret, si modo ad vitandum excessum id fiat ex prudentis viri consilio et aestimatione. V. S. Alph. n. 521. At nisi pecunia exigatur pro cessione juris quod laesus habet agendi apud iudicem, privata compensatio occultâ admitti posse non videtur. V. S. Alph. ib., Lacr. l. c. n. 962.

Ad V. 1. Conditiones illae ad restitutionis onus requisitae fusius⁷⁶⁶ infra exponentur, quando de restitutione in bonis fortunae, quae frequentius occurrit, sermo instituetur. Hic breviter eas indicasse sufficit. Nisi scilicet actio *injusta* fuerit, omne fundamentum illius oneris deest; nisi *formaliter*, i. e. culpabiliter *injusta* fuerit, deest proportio inter poenam, quam qui restitueret, passurus esset, et culpam (aliud est, si iudicis sententia intercessit); nisi *realiter* *injusta* fuerit, materia reparationis deest; nisi *efficienter* *injusta*, ei qui actionem posuit, sicut imputari nequit damnum alienum, ita neque ejus imponi potest reparatio.

2. Quare aliquando ex sola intentione agentis fieri potest, ut eadem actio materialis *injusta* sit et restitutionis onus inducat, aut etiam non inducat. E. g. qui librum amici aufert eumque postea casu amittit, si furto librum sibi vindicare voluit, utpote *injustitiae* reus, ad restitutionem tenetur; si levitatis seu jocandi causa id fecit, non tenetur.

Caput II.

De virtutibus justitiae annexis, speciatim iis, quae morale tantum debitum continent.

Cf. S. Thom. II. II. q. 106—120, Less. l. c. l. 2 q. 47, Müller t. 2 § 86—91.

Aliquas virtutes, quae justitiae annexae dicuntur, jam quantum⁷⁶⁷ satis est, consideravimus, ut justitiam legalem, aliasque sic dictas justitiae species. Etiam supra fusius actum est de religione, quae si cui ex virtutibus cardinalibus adnectenda est, ad justitiam referri debet. Relinquuntur autem praeterea non paucae virtutes ex iis, quae, utpote *ad alterum*, ad justitiam ut partes potentiales referuntur.

Quarum duplex genus est, unum earum virtutum, quae dicuntur respicere debitum legale, alterum illarum, quae morale tantum debitum respiciunt. Explicandum est breviter, quid sibi theologi hac voce